

sırlarından bahsetmiştir. Yûnus Vehbi Efendi'nin *Esrârü Menâsik-i Hacc-ı Şerif* isimli kitabı *Dürerü'l-hikem*'in genişletilmiş şeklidir. Eser Arapça ve Türkçe olarak kaleme alınmıştır (İstanbul 1318, 1320). Kısa ve özlü bir anlatımı olan eserin hazırlanmasında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Rûzbihân-ı Bakî'nin *'Arâ'isü'l-beyân*, İmam Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* ve Bosnevî Ali De-de'nin *Havâtimü'l-hikem* adlı eserlerinden istifade edilmiştir. Eser Veysel Akkaya ve Nesibe Akkaya tarafından bazı ilâvelerle birlikte *Haccın Sırları* adıyla yeniden yayımlanmıştır (İstanbul 2003).

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, sicil dosyası, nr. 181; BA, İ.DH., nr. 708/49581; BA, DH. SAİDD, nr. 171/183; Yûnus Vehbi Efendi, *Haccın Sırları* (haz. Veysel Akkaya – Nesibe Akkaya), İstanbul 2003; Osman Öztürk, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İstanbul 1973, s. 30; Bilmen, *Kamus²*, I, 360-361; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 330; Ebül'ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa*, Ankara 1996, s. 164; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, IV, 367-368; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüplü Meşhurlar*, İstanbul 2004, II, 212-213; Rahmi Yaran, "Hac", *DA*, XIV, 411.



TAHSİN ÖZCAN

YÛNUSİYYE

(اليونسية)

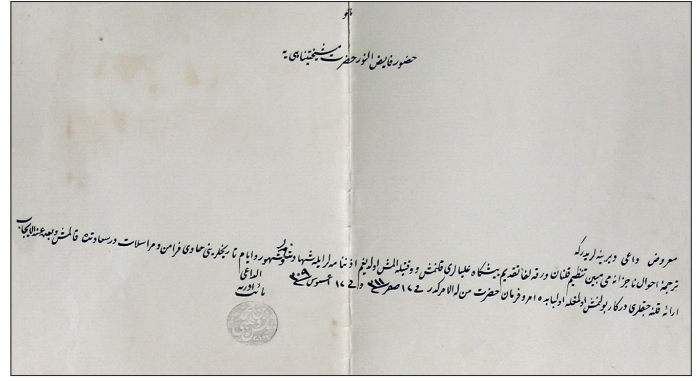
Teşbih inancını benimsediği kaydedilen Yûnus b. Avn en-Nemirî'ye mensup Mürchie fırkalarından biri (bk. MÜRÇİE; MÜŞEBBİHE).

YURDAKUL, Mehmet Emin

(1869-1944)

Türk millî şairi.

13 Mayıs 1869'da İstanbul Beşiktaş'ta doğdu. Babası Zekeriya köyü halkından balıkçı Sâlih Reis, annesi Bulgaristan göçmenlerinden Körükçü Mehmed Ağa'nın kızı Emine Hanım'dır. Sıbyan mektebinden sonra Beşiktaş Askerî Rüşdiyesi'ne girdi. Burayı bitirince bir süre Mülkiye İdâdisi'ne devam ettiyse de 1887'de mektepten ayrıldı. Maaşsız kâtip olarak Sadâret Dairesi Evrak Kalemi'nde çalışmaya başladı. 1889'da Mekteb-i Hukuk'a kaydoldu; iki yıl kadar sonra buradan da ayrılmak zorunda kaldı. Bu tarihten itibaren edebiyat ve şiirle daha yakından ilgilendi. 1892'de, ruh asaletinin soy asaletinden üstün olduğunu anlattığı *Fazilet ve Asalet* adlı kita-



Yûnus Vehbi Efendi'nin el yazısı ve mührü (İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, sicil dosyası, nr. 181-e)

bi dolayısıyla Sadrazam Cevat Paşa'nın tavsiyesi üzerine Rûsûmat İdaresi'ne önce memur, ardından evrak müdürü tayin edildi. 1892'de İstanbul'a gelen Cemâleddîn-i Efgânî'nin sohbetlerine katıldı, bazı fikirlerinden istifade etti. 1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi sırasında aralarında "Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken" adlı şiirin de bulunduğu, hece vezni ve sade bir Türkçe ile şiirler yazmaya başladı. Millî duyguları herkesin kolayca anlayabileceği bir dille ifade ettiği şiirleri devrin edebiyat çevrelerinde büyük ilgi gördü. 1898'de bu şiirlerini Recâizâde Mahmud Ekrem, Abdülhak Hâmid (Tarhan), Şemseddin Sâmî, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Fazlı Necib'in takrizleri ve saray ressamı Zonaro'nun resimleriyle birlikte *Türkçe Şiirler* adıyla kitap halinde yayımladı.

1907'de İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne girdi, aynı yıl Erzurum Rûsûmat nâzırlığına tayin edildi. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânından sonra görevi Trabzon'a alındı. 31 Mart olayının ardından Bahriye Nezâreti müsteşarlığına getirildi; Ekim 1909'da Hicaz valisi oldu. Ancak Mekke Emîri Şerîf Hüseyin'le anlaşmazlığa düşünce görevi Sivas valiliğine nakledildi (Mayıs 1910). Sağlık sebepleri yüzünden bir süre sonra istifa edip İstanbul'a döndü (Ocak 1911). Resmî kuruluşu bir yıl sonra gerçekleşen, ancak fiilen Temmuz 1911'de kurulan Türk Ocağı derneğinin geçici idare heyeti başkanlığına seçildi. Ağustos 1911'de Erzurum vali vekilliğine getirildi ve ertesi yıl emekliye ayrıldı. 1913'te Musul'dan mebus seçildi. 17 Aralık 1914'te "Türklerin ilk büyük millî şairi" tanıtımıyla Türk Ocağı tarafından adına büyük bir tören düzenlendi. Çanakkale savaşları sırasında kurulan İstanbul Hey'et-i Edebiyyesi ile birlikte savaş alanına gitti ve askerinin mâneviyatını yükselten konuşmalar yaptı. Mütarekenin ardından İstanbul'un işgali üzerine bazı ar-

kadaşlarıyla birlikte Ankara'ya gitti (Nisan 1921). Millî Mücadele devam ederken halka ve orduya moral verici konuşmalar yapmak için Mehmed Âkif (Ersoy) ve Sâmih Rifat'la birlikte Anadolu'ya gönderildi. Cumhuriyet'in ilânı üzerine Şarkkarakahisar (1923) ve Şebinkarahisar'dan (1927) mebus seçildi. 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katıldı. Daha sonra Urfa (1932) ve İstanbul'dan (1943) milletvekili seçildi. 14 Ocak 1944'te vefat etti ve Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'na defnedildi.

Türk edebiyatı tarihinde daha çok Millî Edebiyat akımına yol açtığı kaydedilen "Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken" adlı şiiriyle tanınan Mehmet Emin, aslında bir halk çocuğu olup edebî zevkini küçük yaşta babasından dinlediği halk hikâyelerinden edinmiştir. Nitekim, "Ben İstanbul lehçesini anamdan, babamdan, sonra Anadolu lehçesini karımdan öğrendim; onun saf ve asil ruhunun kaynaklarından Türklük aşkının kevserini içtim" demıştır. Mehmet Emin'in yetişmesinde etkili olan diğer bir isim Cemâleddîn-i Efgânî'dir. İslâm âlemini yok etmeye çalışan Batı emperyalizmine karşı mücadele eden Efgânî, gezip dolaştığı ülkelerde aynı zamanda milliyetçilik şuurunun uyanmasına da yardım ediyordu. Mehmet Emin'in şiirleri Türk edebiyatında milliyetçilik hareketinin bir nevi başlangıcı olarak kabul edilir. Teknik ve estetik bakımdan pek güçlü sayılmayan bu şiirler gerek halkın zevk anlayışına hitap etmesi, gerekse halk hayatının bazı sahelerini onların anlayabileceği bir dil ve üslûpla ifade etmesi dolayısıyla sade Türkçe ve hece vezniyle yazılmış şiirde öncü kabul edilmektedir. Mehmet Emin, Balkan savaşları yıllarında kaleme alınan *Ey Türk Uyan!* adlı kitabındaki şiirlerinde Türklerin Altaylar'dan Anadolu'ya gelişlerini, gerçekleştirdikleri fetihleri ve yerleştikleri ülkelere medeniyet tohumları ektiklerini söyler. Edebiyatı ve özel-

YURDAKUL, Mehmet Emin

Mehmet
Emin
Yurdakul

likle şiiri "Güzellik için olmakla birlikte iyilik içindir de" şeklinde tarif eden Mehmet Emin, aynı yıllarda faaliyet gösteren Edebiyat-ı Cedîde şairlerinden farklı olarak sanatın gayesinin güzellik yanında millî fayda temin etmek olduğunu belirtmiştir. Onun amacı bir şair olarak şöhret kazanmak değil içinden geldiği halkın dertlerini ve acılarını dile getirmek, bunlara bir çare bulmaktır. Hayatının sonuna kadar edebiyatta halkçılık ve milliyetçilik prensibine bağlı kalan Mehmet Emin, Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda ortaya çıkan memleketçi edebiyatın oluşmasına da ön ayak olmuştur. Eserlerinde Türkçülük, milliyetçilik, memleketçilik, halkçılık ve Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda inkılâpçılık unsurları asıl ağırlığı teşkil eder.

Eserleri. Mensur: *Fazilet ve Asalet* (1891), *Türkün Hukuku* (1919), *Halk Hükümeti-Halkçılık* (1923), *Kral Corc'a* (1923), *Dante'ye* (Ankara 1928). **Manzum:** *Türkçe Şiirler* (1898), *Türk Sazı* (1914), *Ey Türk Uyan!* (1914), *Tan Sesleri* (1915), *Ordunun Destanı* (1916), *Dicle Önünde* (1916), *Hastabakıcı Hanımlar* (1917), *Turan'a Doğru* (*Ey Türk Uyan!* ve *Tan Sesleri* ile birlikte, 1918), *Zafer Yolunda* (1918), *İşyan ve Dua* (1919), *Aydın Kızları* (1921), *Mustafa Kemal* (1928), *Ankara* (1939). Mehmet Emin'in bütün şiirleri Fevziye Abdullah Tansel tarafından bir araya getirilmiştir (*Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri I: Şiirler*, Ankara 1969). August Fischer de birçok şiirini Almanca tercümeleriyle birlikte yayımlamıştır (*Übersetzungen und Texte aus der neuosmanischen Literatur: I. Dichtungen Mehmed Emins*, Leipzig 1921).

BİBLİYOGRAFYA :

Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Mehmed Emin Bey", *Nevsâl-i Millî*, İstanbul 1914, s. 159-161; Ruşen Eşref [Ünaydın], *Diğerler ki*, İstanbul 1334, s. 157-167; Nüzhet Hâşim, *Millî Edebiyata Doğru*, İstanbul 1918; Hilmi Yücebaş, *Millî Şairimiz*

Mehmet Emin Yurdakul, İstanbul 1947; Zahir Güvemli, *Üç Tepe: Mehmed Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Rıza Tevfik Bölükbaşı*, İstanbul 1957; Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri: Tanzimat'tan Cumhuriyete Kadar*, İstanbul 1969, s. 147-151; Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1970, s. 499-510; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, II, 1083-1087; Fethi Tevetoğlu, *Mehmed Emin Yurdakul: Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988; Abdullah Uçman, *Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa*, İstanbul 1997; a.m.f., "Yayımlanışından 100 Yıl Sonra Türkçe Şiirler", *TT*, sy. 186 (1999), s. 31-35; "Yurdakul, Mehmed Emin", *TDEA*, VIII, 612-615.



ABDULLAH UÇMAN

YURT

(bk. VATAN).

YURTLUK

Osmanlı idarî teşkilâtında belirli kişilere tahsis edilen arazi veya bölge.

Osmanlı öncesi dönemde daha çok, arazinin tasarrufu ve toprağın belli bir hizmet karşılığında kullanım hakkının belli bir kişiye, zümreye veya taifeye kaydıhiyat şartıyla intikali yahut mülkiyetiyle ilgili olarak kullanılan yurtluk ocaklıkla benzerlik gösterir. Bu kelime ile aynı kökten gelen "yurt (yurd), yurtlu, yurt tutmak, yurt vermek" gibi tabirlere Türk-İslâm devletlerinde sıkça rastlanır. Ancak yurtluk kelimesi, tarihî dönemlerde farklı anlamlar yüklenerek veya başka bir terimle birlikte kullanılarak kısmî değişikliklere uğramıştır. Çeşitli Türk devletlerinin kuruluş sürecinde veya sonrasında fiituhat devirlerinde pay sahibi olan küçük atlı birlikler belirli yurtluk sınırları içerisine konularak bir anlamda merkezî bir denetimin sağlanması amacıyla kendilerine tahsis edilen alanlara yerleştiriliyordu. "Orun geleneği" de denilen bu yerleştirme veya yurt verme düzeni Oğuz Han töresinin, Selçuk ve Osmanlı, hatta Cengiz Han yasalarının en başında yer alıyor ve törelerin temelini oluşturuyordu (*Türklerde Devlet Anlayışı*, s. 327). Anadolu beyliklerinde toprak iktâ (timar), vakıf, mülk ve yurt kısımlarına ayrılıyordu. Timar, mülk ve yurt olarak idare edilen toprakların bazıları sonradan ya tamamen vakfa intikal etmiş ya da hazineye veya timara ayrılmıştır (Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 147-148). Bütün Türk devletlerinde olduğu gibi Moğollar'da da

ülke Cengiz Han ailesinin ortak malı idi. Cengiz Han'ın halefleri imparatorluğu çeşitli kısımlara ayırıp mâlikâne ve yurt şeklinde hükümdar ailesinin idaresine bırakmıştı. Yurt sahibi aile üyeleri hanın yüksek hâkimiyetini tanımak zorundaydı. Yurt ve ya mâlikâneleri olan Moğol şehzadeleri kendi bölgelerinde müstakil hareket ediyorlardı.

XI. yüzyılda Anadolu'da başlayan Selçuklu fetihleri neticesinde ülkeye gelen çok sayıda Oğuz boyu, yöneticiler tarafından batı sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla "uç" denilen sınır bölgelerine yerleştirilmişti. Geleneklerini korumakla birlikte merkeze fazla bağlı olmayan bu unsurlar sınır çarpışmaları sırasında beylerine daha sıkı bağlanmışlar ve ağır idarî müdahaleler, vergiler karşısında devletten yurtluk, ulûfe ve askerî yardım istemişlerdi. Osmanlı tarih geleneğinde yer alan, Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın Karahisar ve Bilecik tekfurlukları arasındaki yerleri Ertuğrul Gazî'ye ve oğullarına yurt olarak verdiği yolundaki bilgi dikkat çekicidir (*Oruç Beğ Tarihi*, s. 7). Yurtluk statüsü beylere kısmî bağımsızlık verdiği için bu statüyü kazanmak önemli sayılmış ve yurtluk alma siyasette bir araç olarak kullanılmıştır. Fâtih Sultan Mehmed'in Karadeniz harekâtı sırasında Sinop'un karadan ve denizden muhasara altına alınmasından sonra meselenin barış yoluyla çözülmesini isteyen Mahmud Paşa, Candaroğlu İsmâil Bey'e yazdığı mektupta kaleyi savaşız teslim etmesi halinde Anadolu'da istediği yerin kendisine yurtluk olarak verileceğini bildirmiştir.

Osmanlı uygulamasında yurtluk ve yurt tabirleri daha önceki uygulamalardan farklı bir mahiyet göstermez. Çünkü bu tabirler bir çeşit arazi tasarrufu şeklini ifade eden bir anlam kazanmıştır. Ancak yurtluk kelimesi Osmanlılar'da çoğu defa ocaklık terimiyle birlikte kullanılmıştır. Osmanlı idarî sisteminde rastlanan ocaklık sancakların hükümet ve yurtluk-ocaklık denilen iki farklı çeşidi vardı. Hükümet ve yurtluk-ocaklık sancakların ortak özelliği, bunların idaresinin itaat ettikleri ve yükümlülüklerini yerine getirdikleri sürece belli bir ailenin tekeline bırakılmasıdır. Hükümet sancaklarda kanun gereği tahrir yapılmaz, yurtluk-ocaklık sancaklarda yapıldı. Hükümet denilen sancaklar mülkiyet, yurtluk-ocaklık sancaklar ise arpalık ve sancak hassı yoluyla verilirdi. Ancak ocaklık sancaklarda kanunnâme hükümlerine